

**Recensent:** Marja Schouten

Cor ten Hove: 'Faro, de ramp na de ramp' Van slachtoffer naar probleem  
Uitgeverij Elsevier, Amsterdam 2002 ISBN 9059018087 (Post Traumatische  
Stress Stoornis (PTSS)/whiplash/ED/1) Zie ook:

[http://www.vliegrampfaro.nl/boek\\_nl.htm](http://www.vliegrampfaro.nl/boek_nl.htm)

Ook vertaald in het Engels: 'The Crisis after the disaster,' Free UK Delivery,  
ISBN 905850 1663 Bestellen: [cortenhove@hotmail.com](mailto:cortenhove@hotmail.com)

**Soort boek/stijl/aandoening:** Egodocument over PTSS/whiplash en  
gebrek aan nazorg na een vliegramp. Cor ten Hove overleefde de vliegramp in  
Faro in 1992. *De ramp na de ramp* is de veelzeggende ondertitel van zijn  
onthutsende verhaal over de gevolgen van de ramp, die tien jaar later nog diep  
ingrijpen in zijn leven.

**Korte beschrijving:** Op 21 december 1992 crasht een DC-10 van Martinair  
op de landingsbaan in Faro. Van de 327 inzittenden komen 54 om, van de 13  
bemanningsleden vinden twee stewardessen de dood.

Het is een doortimmerd werk en zit qua opbouw en informatie goed in  
elkaar. Ten Hove beschrijft minutieus hoe hij de ramp heeft ervaren, niet  
alleen de crash, maar vooral de jaren daarna. Over het gebrek aan  
communicatie tussen hulpverleners, uitkeringsinstanties, over botte  
keuringsartsen, onvolledige dossiers, het doorspelen van (onjuiste) informatie  
over de patiënt, dubbele petten, het wantrouwen jegens slachtoffers,  
belangenconflicten van rechtshulpverleners, het achterhouden van informatie  
over de werkelijke toedracht van de ramp en een overheid die de andere kant  
opkijkt.

Zo beschrijft Ten Hove hoe de grote gebaren van toenmalig Martinair  
topman directeur Schröder direct na de ramp al gauw verzandden in juridisch  
getouwtrek om de schadevergoeding. Door juridisering van de problemen  
worden ze niet opgelost, maar vergroot, stelt Ten Hove. De advocatuur krijgt  
een flinke veeg uit de pan. Letselschadeadvocaten noemt hij een overbodig en  
duur doorgeefluik.

Vijf, zes, zelfs tien jaar na de ramp kampen de meeste slachtoffers nog steeds met de gevolgen van de crash, zowel op psychisch, sociaal en financieel niveau.

Deze factoren alsmede het gebrek aan erkenning van de (gezondheids)situatie van de slachtoffers staan een genezingsproces in de weg, aldus Ten Hove.

Hoewel media-aandacht bepaald niet altijd helend is, voelen de slachtoffers van de ramp zich in de kou gezet door de desinteresse van de media. Drie maanden voor de crash in Faro had de Bijlmerramp plaatsgevonden, een ongeluk met minder slachtoffers dan Faro. De Bijlmer vulde dagelijks de voorpagina's, de slachtoffers van Faro kwamen nauwelijks verder dan een interview in een plaatselijk sufferdje.

Ook maakt Ten Hove zich kwaad over het gebrek aan onafhankelijke journalistiek. Een onderzoek naar de ware toedracht van de ramp werd in de kiem gesmoord. Durfden de journalisten daar hun vingers niet aan te branden?

Het boek wordt ingeleid door prof. dr. Gersons, hoogleraar psychiatrie bij het AMC en adviseur van het ministerie Van VWS op het gebied van nazorg na rampen.

Dat het verhaal van Ten Hove boek niet op zichzelf staat, blijkt uit het onderzoek van het Crisis Onderzoeksteam Leiden (COT). Over de relatie tot de psychische verwerking concludeert het COT onder meer: *'Het lange wachten op (het onderzoek naar) de oorzaak van de ramp en het afschuiven van de schuldvraag hebben het verwerkingsproces vertraagd.'*

Vooraf vanwege het gebrek aan erkenning door de buitenwereld is het contact met lotgenoten volgens Ten Hove cruciaal. Ook de jaarlijkse herdenkingen zijn een goed instrument om het trauma een plaats te geven.

Een van de aanbevelingen: *'Het is noodzakelijk dat er voor elk(e) slachtoffer/gewonde één aanspreekpunt komt. Daarmee kan worden voorkomen dat personen met een samengesteld letsel/ziektebeeld van het kastje naar de muur worden gestuurd.'*

**Wat viel op/Extra:** Het boek is niet alleen een aanrader voor slachtoffers, nabestaanden en hulpverleners van vliegcrashes, maar slachtoffers van allerlei rampen en verkeersongevallen, hun omgeving en hulpverleners. Denk bijvoorbeeld aan militairen die terugkomen van een missie.

In *nrc next* van 1 november 2011 worden twee militairen met PTSS geïnterviewd, sterke, jonge kerels, nu ziek thuis. Hun reacties tonen opvallend veel gelijkheid met de bevindingen van Ten Hove.

Dave Maat (Srebrenica): *‘Twee keer geslachtofferd: één keer door in Srebrenica in de steek worden gelaten en één keer door de ellenlange procedures om erkenning te krijgen...Als je er op tijd bij bent, kun je een hoop ellende besparen.’*

Peter Bercx (Cambodja): *‘Het is beter in het buitenland onder vuur te liggen, dan om in Nederland te vechten voor je rechten.’*

En wat te denken van alle anonieme verkeersslachtoffers met PTSS? In hun uppie thuis, ziek op de bank achter de geraniums, vermalen door dezelfde juridische, medische en bureaucratische malle molens. Voor hen geen plaquette, media-aandacht of defilé.

Ook voor hen zou moeten gelden: *‘Één aanspreekpunt, gedegen juridische bijstand en onpartijdig en deskundig medisch onderzoek.’*

Het tijdstip lijkt te keren. Sinds 1995 bestaat een herdenkingsdag voor verkeersslachtoffers, er is een Vereniging voor Letselschadeslachtoffers opgericht die de slachtoffers helpt hun trauma's te verwerken.

Ten Hove heeft hiertoe een krachtige voorzet gegeven!

Maar alertheid is geboden. De overheid en Openbaar Ministerie huldigen steeds meer het standpunt: *‘Het slachtoffer dient zelf een rol te nemen.’* Makkelijk gezegd als je net halfdood bent gered.

**Recensies:** *‘In meerdere opzichten is “Faro, de ramp na de ramp” een uniek werk. Niet eerder werden de medische, sociale en maatschappelijke gevolgen van een ramp zo gedetailleerd door een overlevende beschreven. Het boek van Cor ten Hove wint nog aan betekenis door het opnemen van een niet eerder*

gepubliceerd rapport van twee enquêtes gehouden onder overlevenden en nabestaanden van de vliegramp bij Faro.' (Reformatorisch dagblad, 20 december 2002.)

‘Bevrijdend is daarom het einde van het boek: Cor ten Hove leert de balans op te maken van wat hem en zijn vrouw is overkomen. Hij plaatst het ongeval in een ruimer perspectief van wat er de laatste tien jaar voor en door slachtoffers is bereikt; de waarde van openheid, lotgenotencontacten, belangenbehartiging en hoe de samenleving anders is gaan denken over slachtoffers...’(Nieuwsbrief Vereniging Verkeersslachtoffers, januari 2003)

Website [www.vliegrampfaro.nl](http://www.vliegrampfaro.nl)